Kwiecień 2026 w NIST – badania, debaty i rekomendacje dla samorządu

Nowe raporty i publikacje NIST

W kwietniu NIST opublikował kolejne opracowania oparte na wynikach prowadzonych badań:

- wstępną analizę zmian sytuacji finansowej samorządów w 2025 roku w porównaniu z rokiem poprzednim
- analizę współzależności między depopulacją a likwidacją małych gmin wiejskich
- analizę poglądów pracowników administracji samorządowej na temat wartości samorządu terytorialnego, przygotowaną na podstawie badań ankietowych zrealizowanych jesienią 2025 roku

Równolegle prowadzone są prace nad kolejnymi publikacjami. W maju planowane jest opublikowanie raportu dotyczącego finansowania zadań zleconych.

Obecność NIST w debatach i konferencjach

Eksperci Instytutu uczestniczyli w najważniejszych wydarzeniach samorządowych miesiąca, w tym w Europejskim Kongresie Gospodarczym oraz forum Local Trends. Wystąpienia przedstawicieli NIST koncentrowały się na prezentacji danych oraz rekomendacji dotyczących finansowania samorządów i przyszłych kierunków decentralizacji.

Dr Julita Łukomska wskazywała, że reforma dochodów JST z 2024 roku była istotnym krokiem w stronę zwiększenia stabilności finansowej samorządów, m.in. poprzez ograniczenie ich podatności na zmiany w PIT i CIT. Jednocześnie podkreślano znaczenie planowanej na 2026 rok ewaluacji systemu jako okazji do dalszego doskonalenia mechanizmów finansowych, zwłaszcza w zakresie:

- lepszego powiązania potrzeb wydatkowych z obiektywnymi czynnikami, takimi jak struktura demograficzna czy gęstość zaludnienia,
- zwiększenia autonomii dochodowej gmin.

Istotnym elementem kwietniowej aktywności była także konferencja naukowa organizowana przez Uniwersytet Rzeszowski. Podczas wydarzenia zaprezentowano wyniki badań dotyczących relacji pomiędzy miastami a tzw. gminami obwarzankowymi. Analizy prof. Pawła Swianiewicza i dr Anny Kurniewicz wskazują na duże zróżnicowanie tych relacji oraz potrzebę poprzedzania ewentualnych zmian strukturalnych pogłębioną analizą powiązań społeczno gospodarczych i preferencji mieszkańców.

Podczas forum Local Trends dr Anna Dąbrowska prowadziła panel poświęcony kluczowym problemom dostrzeganym przez kadrę kierowniczą działów finansowych administracji samorządowej. Podstawą dyskusji były wyniki badania SAM SON , przeprowadzonego przez NIST jesienią 2025 roku.

KWRiST – kwietniowa prezentacja NIST

Podczas kwietniowego posiedzenia Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego NIST zaprezentował analizy dotyczące finansowania zadań zleconych. Badania Instytutu wskazują, że w niektórych obszarach dochodzi do ich niedofinansowania, co w części przypadków prowadzi do sporów sądowych pomiędzy samorządami a administracją rządową.

Prof. Paweł Swianiewicz zwrócił uwagę na potrzebę:

- wypracowania jednolitej metodologii kalkulacji kosztów,
- wprowadzenia ryczałtowych kosztów pośrednich, co pozwoliłoby na bardziej przejrzyste i przewidywalne rozliczanie zadań realizowanych w imieniu administracji rządowej.

Szkolenia realizowane przez NIST

Od stycznia do kwietnia NIST zrealizował 15 szkoleń dedykowanych pracownikom samorządów w formule online, w których wzięło udział aż 4 623 uczestników.

Największym zainteresowaniem cieszyły się szkolenia dotyczące tematów praktycznych, w tym:

- procedura wydawania decyzji administracyjnej w praktyce urzędnika (niemal 800 uczestników)
- KPA w praktyce urzędnika (niespełna 700 uczestników)

Duże zainteresowanie wzbudza również zapoczątkowany pod koniec ubiegłego roku cykl szkoleniowy o funduszu sołeckim – zrealizowaliśmy trzy kolejne edycje tego cyklu, gromadząc łącznie ponad 300 uczestników. Dodatkowo z platformy szkoleniowej NIST, dedykowanej realizacji służby przygotowawczej, skorzystało blisko 1400 pracowników administracji samorządowej z całej Polski.

Inne działania – badania terenowe

W kwietniu NIST prowadził również badania terenowe w ramach projektu dotyczącego depopulacji obszarów wiejskich. Zespół badawczy odwiedził dwie gminy na Dolnym Śląsku dotknięte długotrwałym spadkiem liczby mieszkańców. Przeprowadzono rozmowy z przedstawicielami władz samorządowych, lokalnymi działaczami społecznymi oraz mieszkańcami. Zgromadzony materiał stanowi istotne uzupełnienie analiz ilościowych realizowanych w Instytucie.

Latem zakres badań zostanie rozszerzony o gminy położone w województwie podlaskim.

NIST jako zaplecze merytoryczne dla rządu i samorządu

Narodowy Instytut Samorządu Terytorialnego konsekwentnie umacnia swoją pozycję jako profesjonalne zaplecze badawcze wspierające procesy legislacyjne. Jak podkreślił dyrektor Instytutu, prof. Paweł Swianiewicz, podczas wystąpienia przed sejmową Komisją Samorządu Terytorialnego i Polityki Regionalnej, misją NIST pozostaje dostarczanie rzetelnych analiz stosowanych, które pozwalają lepiej rozumieć rzeczywiste wyzwania stojące przed samorządami i wspierają tworzenie skutecznych rozwiązań systemowych.